

Náboženství a naše ústava [1963]

V polemice s Miroslavem Jodlem (*Plamen* 9/63, str. 131) vyslovuje Vladimír Mikule (*Rudé právo* 4. 12. 63, str. 3) řadu názorů, s nimiž naprosto nelze souhlasit. Pominu-li falešný, hrubě zkreslující způsob podání Jodlova stanoviska, není to proto, že bych jej snad nepovažoval za závadu. Jistě bych chtěl autorovi polemiky položit otázku, zda vůbec dovede postřehnout, jak mohutnou základnou jeho argumentace je skutečná demagogie, kterou hned třikrát (a pokaždé zcela nevěcně) vytýká Jodlovi. Přece však za nejdůležitější považuji otázku výkladu občanských práv, jak jsou zakotvena v naší ústavě, a zvláště otázku vztahu socialistické společnosti k takové společenské realitě, jakou je náboženství.

V. Mikule odmítá vytrhování jednotlivých vět z textu ústavy a trvá na výkladu ve vzájemné souvislosti. To je zásada jistě správná; řídí se jí však s. Mikule? Skutečnost je taková: vytrhl z ústavy ne jeden, ale hned čtyři citáty, napsal je za sebou a jakýkoliv výklad „ve vzájemné souvislosti“ si odpustil. Předpokládá při tom, že poukazem na „zájmy celé společnosti“ a na okolnost, že „veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru marxismu-leninismu“ odhaluje meze svobody vyznání, která je ústavou zaručena. To znamená, že svoboda vyznání se podle něho připouští jenom potud, pokud není v rozporu s marxismem a se zájmy celé společnosti. A protože ovšem předpokládá tichý souhlas v tom, že sama existence náboženství je v rozporu se zájmem společnosti a že náboženství je v rozporu s vědeckým světovým názorem, považuje rozhodnutí brněnských pedagogů, nedoporučit mladého člověka pro náboženské předsudky ke studiu na lékařské fakultě, za správné a odmítá v něm vidět diskriminaci.

Zdá se, že po takovém rozběhu by to byl dost chudý výsledek. A proto s. Mikule neváhá alespoň naznačit další perspektivu: dítě se přece s náboženskými předsudky nerodí, ale přejímá je zejména od rodičů. Tak je dítě vlastně bezbranné proti náboženské propagandě. Nebylo by vhodné zkoumat a řešit spíše tuto otázku než obhajovat přístup nábožensky zatíženého mladíka na lékařskou fakultu? Nevím, kam by s. Mikule až došel; možná, že by dal rozhodovat zvláštním komisím, zda se právě narozené děti mohou ponechat nábožensky zatíženým rodičům a nakolik to je proti zájmu společnosti a tím i proti zájmu oněch dětí. Nevím.

Jedno je jisté: s. Mikule považuje za „výklad ve vzájemné souvislosti“, když vymezuje občanskou svobodu (konkrétně svobodu vyznání) duchem vědeckého světového názoru a zájmem společnosti. To ovšem není žádná vzájemnost, nýbrž právě naopak jednostrannost. Vzájemnost by vyžadovala stejně oprávněné vymezování ducha marxismu a zájmů společnosti touto konkrétní občanskou svobodou. Jinými slovy: zájmy společnosti a kulturní politika v duchu marxismu-leninismu by se mohly uplatnit jen potud, pokud by to neohrožovalo svobodu vyznání (a právě tak jiná práva a svobody). Myslím, že to je právě smyslem Jodlova upozornění, že boj proti náboženství je boj ideologický, který musí být veden v rámci ústavy a ne proti ní.

Chtěl bych však naléhavě zdůraznit ještě jednu nesprávnost v celém přístupu s. Mikule k dané otázce. On totiž předpokládá, že ústavní článek o svobodě vyznání je třeba nějak podřídit a podřadit článku o vedoucí úloze marxismu-leninismu v naší kulturní politice. Přitom ho ani nenapadne, že tyto články třeba vůbec nejsou v rozporu nebo napětí, ale v naprostém souhlasu. Myslí si opravdu s. Mikule, že svobodu vyznání je třeba reglementovat, má-li se osvědčit vedoucí úloha marxistické ideologie? Myslí si, že to pomůže atheistické propagandě k větším úspěchům, když „svobodně vyznávajícím“ nábožensky zatíženým mladým lidem budou administrativní cestou zhoršovány vyhlídky na uplatnění v životě, tj. když budou diskriminováni? Ať to myslí jakkoli: toto není cesta socialismu, nýbrž cesta přesně opačná. Zaručenost občanských práv a ústavních svobod je bezpodmínečným předpokladem fungující socialistické společnosti. Kde jsou občanská práva a svobody porušovány, tam je nahlodávána sama podstata socialismu. Nepustit na vysokou školu mladého člověka pro náboženské předsudky je porušením ústavy a případem náboženské diskriminace. Proto je třeba takové rozhodnutí jednoznačně odsoudit. Zachovávání a uplatňování občanských práv a svobod je integrální součástí socialistické cesty. Proto jsou tato práva zakotvena v ústavě: to není přežitek ani ozdoba, ale životní nutnost a také jediné správné marxistické pozice.

Právě tak, jako je marxismus v rozporu s každým náboženstvím, právě tak je v souhlasu se všemi zárukami občanských svobod, konkrétně se zárukou svobody vyznání. S. Mihule si mohl všimnout, že v ústavě není nikde zakotvena svoboda porušování zákonnosti. To proto, že porušování zákonnosti je neslučitelné s naší socialistickou cestou: tam, kde je zákonnost porušována a takové porušení zůstává bez nápravy, je naše cesta kupředu uzavřena. Naproti tomu je mnoho marxistických odborníků, kteří počítají s existencí náboženství dokonce ještě v komunistické společnosti. Z toho vyplývá, že nepovažují vykořenění anebo odumření náboženství za podmínku cesty kupředu. Jestliže s. Mikule obhajuje rozhodnutí brněnských pedagogů jako správné, obhajuje tím porušení zákonnosti jednak v tomto, jednak v celé řadě podobných případů. Jeho názory jsou tak v rozporu s dnešní orientací naší země a naopak v souhlasu s dogmatickým a pragmatickým myšlením.

Náš vědecký ateismus se v minulosti orientoval převážně na nejslabší stránky náboženství. Bylo už mnohokrát řečeno, že v duchovní sféře je tomu právě naopak než ve válce. Soustředíme-li ve válce svůj útok na nejslabší místa nepřítele, máme velkou naději na vítězství; učiníme-li totéž ve střetnutí idejí, budeme poraženi. Vědecký ateismus vedl svůj útok proti upadajícímu a upadlému náboženství nejprimitivnější úrovně a vzdálil se proto přinejmenším stejně hluboce duchovnímu světu moderního člověka ať náboženského či nenáboženského. Proto se nestal kulturním přínosem v utváření nového společenského vědomí. Pro svou neúčinnost a přímo jalovost se protináboženská kampaň minulých let zcela diskvalifikovala; nepřinesla žádný užitek, jen nespravedlnost, protože nízká úroveň ateistické propagandy byla posilována administrativními opatřeními. S. Mikule (a jistě není sám) se pokouší vzkřísit tuto minulost. A právě proto, že není sám, je třeba říci jasně a určitě: doba, kdy se v ideologických oblastech administrovalo, se nesmí vrátit a nevrátí. A pokud ještě někde po sobě zanechala semínka, je třeba je odhalovat a potírat.

Náš ateismus se dostane do kondice teprve tenkrát, až si svého protivníka přestane vymýšlet a libovolně malovat, ale až ho najde ve skutečnosti a dostane se s ním do dialogu. Teprve ve vážných, seriózních, byť sebetvrđších rozhovorech na dostatečně vysoké úrovni (vzpomeňme např. veřejných diskusí francouzských marxistů a katolíků o morálce apod.) najde náš ateismus také sám sebe. Nutným předpokladem takových ozdravujících rozhovorů je občanská rovnoprávnost obou stran, a to rovnoprávnost nejen formálně deklarovaná, ale praktická. Je nepochybné, že v těchto nutných rozhovorech, vedených s potřebnou erudicí na obou stranách, je jakákoli administrativní intervence nejen nežádoucí, ale přímo zhoubná, protože předem oslabuje a korumpuje každý ateistický pokus o proniknutí do podstaty věcí a o zásah nikoli z pozice síly, nýbrž z pozice intelektuální a duchovní převahy.

[Připojujeme autorovy poznámky z původního dokumentu:]

napísáno v prosinci 1963 pro Plamen, neotištěno

(poznámky k polemice s Vladimírem Mikule, *Rudé právo* 14. 12. 63, str. 3.)

(Diskusní příspěvek napsán a předán redakci *Plamene* v prosinci 1963; nakonec nebyl uveřejněn.)

z textu už původně vypuštěno (na str. 3 strojopisu):

[Právě tak, jako je marxismus v rozporu s každým náboženstvím, právě tak je v souhlasu se všemi zárukami občanských svobod, konkrétně se zárukou svobody vyznání. S. Mihule si mohl všimnout, že v ústavě není nikde zakotvena svoboda porušování zákonnosti. To proto, že porušování zákonnosti je neslučitelné s naší socialistickou cestou: tam, kde je zákonnost porušována a takové porušení zůstává bez nápravy, je naše cesta kupředu uzavřena. Naproti tomu je mnoho marxistických odborníků, kteří počítají s existencí náboženství dokonce ještě v komunistické společnosti. Z toho vyplývá, že nepovažují vykořenění anebo odumření náboženství za podmínku cesty kupředu. Jestliže s. Mikule obhajuje rozhodnutí brněnských pedagogů jako správné, obhajuje tím porušení zákonnosti jednak v tomto, jednak v celé řadě podobných případů. Jeho názory jsou tak v rozporu s dnešní orientací naší země a naopak v souhlasu s dogmatickým a pragmatickým myšlením.]